

КОСВЕНИЯТ ПРАВОРАЗДАВАТЕЛЕН НАДЗОР

Ивелина Велчева

INDIRECT JUDICIAL CONTROL

Ivelina Velcheva

Abstract: *This article studies indirect judicial control and its object in various proceedings. Emphasis is put on the historically changed recourse in dealing with the subject matter in question. The paper also provides a critical analysis of legal discussions on the indirect judicial control over voidable and void administrative acts, as well as on the paradigm, prevailing today, concerning the analyzed issue.*

Keywords: *indirect judicial control; proceedings; legal discussions; administrative acts; paradigm.*

В представеното изложение исторически последователно и практически нагледно ще се разгледат някои характерни аспекти на косвения административен надзор в българската правна култура.

Особено място в концепцията за „правовата държава“ има обвързването на актовете на администрацията със закона.

Достъпът до съд по отношение на тези актове е важно условие за нормалното функциониране на правовата държава и на разделението на властите. „Единствено в правовата държава може да съществува действащо административно правораздаване, което да осигури баланс и контрол между властите в държавното управление и върховенството на закона“.¹

Така разгледан, принципът на законност като проявление на принципа на „върховен-

ството на закона“ е иманентна черта, вплътена в института на косвения правораздавателен надзор.

Достатъчно е да се касае за административен акт, независимо от кой орган изхожда или от кой вид е, за да е възможна недиректната преценка на съдебния орган относно неговата законосъобразност. Само изричен законен текст може да пресече възможността за такава преценка².

Надзорът е форма за осъществяване на контрол върху актовете на администрацията, за които съществува предположението за законност поради обстоятелството, че се осъществява от името на държавата.

Той се характеризира с това, че органи от една система осъществяват контрол върху дейности и актове на друга система, в случая – тази на администрацията. Този контрол на

¹ Ламбева, М. Принципът на правовата държава през призмата на Закона за обществените поръчки, Юбилейна международна научна конференция „Приложение на конституционните принципи в публичното и частното право“ 25 години Юридически факултет на ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“ и 25 години от приемане на Конституцията на Р България 06–07 октомври 2016 г.

² Лазаров, К. Косвен контрол за законосъобразност на административните актове, упражняван в гражданския процес (допустимост и обсег), В: Правна мисъл, 1971, кн. 1.

съдебната система е известен още като юридически контрол.³

Идеята за прекия и косвен съдебен надзор върху административните актове и тяхното съотношение има сравнително дълга история в доктрината. Подлагана е периодично на критични анализи и е разглеждана нарочно или имплицитно в други теми от много видни български юристи в техните научни трудове.

Интерес за нас е как в годините е променян ракурсът при анализа на темата, продиктуван от измененията в Конституцията, законодателството, икономическия и социалния живот в страната и в Европа.

Правото като проявление на обществения живот и морал не е статична наука, то е пряко свързано със съвременните тенденции, за да отговори на нуждата на хората от една по-справедлива, адекватна на социалните нужди среда, която да запази традиционните ценности и въплъти най-удачните иновации в тази сфера. Задачата не е лесна. С това може да се обяснят правните дискурси по темата.

Неизбежно научното развитие ще излезе с най-доброто решение на въпроса. Но дотогава аз предлагам да разгледаме някои становища, често дори и противоречиви, за да имаме възможността по този начин да разберем проблема в дълбочина и потърсим за себе разрешения.

Българското право разглежда косвения (инцидентен) съдебен надзор още в началото на миналия век.

Академик Петко Стайнов определя този вид „възражение за незаконност“ като условие за точното и еднакво изпълнение на законите от всички учреждения, предприятия, обществени организации, длъжностни лица и гражданите – цел, прокламирана в чл. 3 от

действащия тогава Закон за устройство на съдилищата⁴.

Той стига до извода, че тук не се касае изобщо за пряко административно правораздаване, вършено от гражданския съд или за някакво „особено производство“, а само за една странична преценка на законността на административния акт, който ако се установи, че е незаконен няма да се отмени, а не ще се зачетат неговите правни последици⁵.

Проф. Живко Сталев⁶, като анализира непрекия контрол на правораздавателните органи (съдилища и особени юрисдикции⁷), подчинени само на закона и овластени да отказват прилагане по делата, с които са сезирани, на подзаконовите административни актове, които противоречат по съдържание на по-висшестоящ спрямо него нормативен акт, определя този вид надзор като постижение за укрепване на законността в държавното управление и съществена гаранция за правата на гражданите и юридическите лица, когато те са накърнени от незаконосъобразни административни актове.

Косвеният контрол за законосъобразност се разглежда и в трудовете на проф. Кино Лазаров. Този вид юридически контрол се преценява като твърде ефикасен, защото се упражнява във всеки вид процес и може да обхване всякакви актове, действия или бездействия на административните органи⁸. Същевременно той е разгледан като стимул, който допринася за целесъобразното и в рамките на закона развитие на оперативната самостоятелност на администрацията и генералната превенция на съдебния процес.

Видният административист определя, че независимостта на съда и подчинението му единствено на закона не трябва да се тълкува

³ **Сивков, Цв.** Административно право и административен процес. Плевен: Издателски център МУ – Плевен, 2013.

⁴ **Стайнов, П.** Правораздавателен контрол на съдилищата в областта на администрацията, В: Общество и право, 2015, № 5, с. 106.

⁵ **Стайнов, П.** Правораздавателен контрол на съдилищата в областта на администрацията, В: Общество и право, 2015, № 6, с. 129.

⁶ **Сталев, Ж.** Съдебен контрол върху подзаконовите административни актове, Държава и право, 1988, бр. 8-9, с. 79–87.

⁷ По подробно за особени юрисдикции виж. **Янкулова Св.** Административните юрисдикции като правораздавателни органи. – De jure, № 2, 2021, с. 214–221.

⁸ **Лазаров, К.** Правораздавателен контрол в областта на администрацията, В: Административно правосъдие, 2009, бр. 2, с. 8.

само в тясно организационен смисъл, както и че никой друг орган не може да се намесва в работата му по решаването на конкретните дела и да му се отправя каквито и да било нареждания, но и във функционален смисъл, че съдът трябва да съобразява правораздавателните си актове със закона, а с другите (нормативни или ненормативни) правни актове – само доколкото и те самите са съобразени със закона и че при противоречие между закона и какъвто и да е друг акт, съдът е длъжен да обоснове своя акт на закона⁹, защото независимостта на съда е несъвместима с една безусловна обвързаност от административните актове. Задължението да признае за безусловно правилен административния акт, би оказало влияние върху свободата за решаване на съда, който е подчинен само на закона¹⁰.

Като затвърждава важната функция на този институт за развитието на правото, проф. Дончо Хрусанов пояснява, че контролният съд решава пряко друго дело (наказателно, гражданско, административно), изходът на което зависи от преценката на законосъобразността на един страничен за делото административен акт, който обаче има връзка с предмета на повдигнатия спор¹¹.

Основните отличия между прекия и косвения правораздавателен надзор, юристът свързва с правомощията на контролния съд и действието на неговото решение, като при недириктния юридически контрол съдът взема отношение към административния акт в мотивите на съдебното решение или присъда, без да го зачита, игнорира го, респективно отказва годността му да породи правни последици, характерни при един валиден, редовен административен акт. Тук съдебният акт действа само *inter partes* (спрямо страните)

⁹ Лазаров, к. Косвеният контрол на наказателния съд за законосъобразност на административните актове, http://www.sadebnopravo.bg/biblioteka/2020/11/29/-?fbclid=IwAR3wZIx3_UViemGDgEPI4iKaJJE0dOnlT8gQzg-fOjbt2SFgxBuGv7UJAnc

¹⁰ Становище на унгарския административист Самел, по цитати на Лазаров, К., пак там.

¹¹ Хрусанов, Д. Косвеният правораздавателен надзор върху административните актове, В: Общество и право, 2013, № 3, с. 22.

¹² Славова, М, В. Петров. Нормативните административни актове по АПК. - Административно правосъдие, 2012, № 2.

¹³ Тодоров, Ив. Инцидентен контрол за законосъобразност на административните актове в гражданския и административния процес, <https://news.lex.bg/%D0%B8%D0%BD%D1%86%D0%B8%D0%B4%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B5%D0%BD-%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%82%D1%80%D0%BE%D0%BB-%D0%B7%D0%B0-%D0%B7%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%8A%D0%BE%D0%B1%D1%80%D0%B0%D0%B7/>

за разлика при отмяна на административния акт в случаите на пряк юридически контрол, където действието се разпростира *erga omnes* (спрямо всички).

Интерес предизвиква и становището на Мария Славова и Васил Петров, които намират за лишено от смисъл и предлагат *de lege ferenda* да отпадне възможността съдът да обявява за нищожен нормативния административен акт, тъй като според юристите, всеки нормативен административен акт, който е незаконен, е по дефиниция нищожен в смисъл, че винаги инцидентно може да се проверява незаконността му, а от друга страна, самото му оспорване му е безсрочно.¹²

Тук трябва да се отбележи и регистрираната хипотеза в административноправната литература за възможност за косвена съдебна преценка на нормативен административен акт за периода преди неговата отмяна по реда на прекия правораздавателен надзор, но извършена след постановяване на съдебния акт по чл. 194 от АПК, който няма обратно действие.

Проф. Иван Тодоров приема, че зачитането на един нищожен или материално незаконнообразен акт за законосъобразен ще има „ефекта на доминото“ и може да доведе както до издаването на други незаконнообразни актове, базирани на него, така и до създаването на незаконнообразна практика на административния орган и на съда¹³.

Инцидентният съдебен контрол е радикален инструмент срещу тази опасност.

На такава преценка подлежат административните актове, независимо от вида си и от органа, който ги издава.

Така стигаме до извода, че на юридически контрол подлежат индивидуалните, общите (ненормативните) и нормативните актове.

Косвеният правораздавателен контрол се прилага не във всеки процес и не по всеки повод, а само там, където той е абсолютно необходим за правилното решаване на висиящия пред съда процес¹⁴ и за да вземе становище по всички повдигнати пред него въпроси от значение за спора, както и когато административният акт е основание на иска¹⁵.

Без значение при осъществяване на инцидентния юридически надзор е степента на съда, който го упражнява, и дали актът подлежи на обжалване.¹⁶

Не е пречка за косвения контрол и обстоятелството, че административният акт вече е бил предмет на такава преценка по друго дело, между други страни или по друго дело между същите страни. Не е пречка също така и обстоятелството, че актът е бил предмет на обжалване по административен ред и на пряк юридически контрол между други страни и е сметнат за редовен със съдебен акт, който е придобил сила на пресъдено нещо. Потвърждаването на административния акт по административен ред между същите страни, не е пречка за косвен съдебен контрол¹⁷.

Налице ли са предпоставките за това, правораздавателният орган следва да осъществи юридически контрол върху административните актове.

Начало на преценката може да бъде поставена с възражение за незаконосъобразност от страната и повдигнат служебно от съда¹⁸.

В последния случай съдът следва да уведоми страните с оглед респектиране на тяхното право на защита, а в гражданския процес и да го включи в доклада по делото.

На преценка подлежат административните актове в гражданския, наказателния и административния процес¹⁹.

Съществува съдебна практика, където инцидентният контрол по отношение на административни актове в административния процес е изключен. В подкрепа на тезата са изложени аргументи относно безсрочната възможност за съдебен контрол относно действителността на административните актове и обстоятелството, че допускането на такъв контрол би представлявало инцидентно съединяване на жалби срещу различни административни актове, при участието в процеса само на административен орган, издал един от тях²⁰.

Липсата на нарочна уредба по темата в Административния процесуален кодекс (АПК) се определя от доктрината като причина за нееднаквото третиране на въпроса в административния процес.

Застъпваме тезата, че тази празнина следва да бъде запълнена с разпоредбата на чл. 17, ал. 2 от Гражданския процесуален кодекс (ГПК), към която препраща чл. 144 от АПК²¹ до изричната уредба на въпроса.

В наши дни се приема, че обхватът на проверката включва нищожните и унищожемите административни актове.

¹⁴ Лазаров, К. Пак там.

¹⁵ Лазаров, К. Правораздавателен контрол в областта на администрацията, ... с. 11.

¹⁶ Тодоров, Ив. Инцидентен контрол за законосъобразност на административните актове в гражданския и административния процес, <https://news.lex.bg/%D0%B8%D0%BD%D1%86%D0%B8%D0%B4%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B5%D0%BD-%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%82%D1%80%D0%BE%D0%BB-%D0%B7%D0%B0-%D0%B7%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%8A%D0%BE%D0%B1%D1%80%D0%B0%D0%B7/>

¹⁷ Лазаров, К. Косвеният контрол за законосъобразност..., с. 39.

¹⁸ Лазаров, К. Косвеният контрол на наказателния съд за законосъобразност на административните актове,

¹⁹ Лазаров, К. Правораздавателен контрол в областта на администрацията, В: Административно правосъдие, 2009, № 2, с. 7–13; Тодоров, Ив. Инцидентен контрол за законосъобразност на административните актове в гражданския и административния процес, <https://news.lex.bg/%D0%B8%D0%BD%D1%86%D0%B8%D0%B4%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B5%D0%BD-%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%82%D1%80%D0%BE%D0%BB-%D0%B7%D0%B0-%D0%B7%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%8A%D0%BE%D0%B1%D1%80%D0%B0%D0%B7/>

²⁰ Цитати по Тодоров, Ив. на решение №8584/2020 г., VIII отд. на ВАС

²¹ Обратно становище на проф. Ив. Тодоров в цит. статия, който смята, че по отношение на нормативните административни актове нормата на чл. 17, ал. 2 от ГПК не се прилага, тъй като има изрична специална разпоредба – чл. 15, ал. 3 от ЗНА.

Доктрината е категорична, че при упражнен пряк съдебен контрол върху административните актове, косвеният надзор за нищожност е недопустим. Този въпрос не е будил съмнения от зората на административното право в България. Аргумент за това юристите намират и в нормата на чл. 177, ал. 3 от АПК.

И ако въпросът относно косвената юридическа преценка на нищожните административни актове не е будил дискусии сред юристите, то темата за унищожяемите административни актове няма еднозначно разрешение във времето.

Така акад. Петко Стайнов застъпва, че административният акт, когато е само унищожяем, действа валидно, докато не бъде надлежно отменен, оттеглен от органа, който го е издал, от висшестоящия орган или от органа, който по закон има правомощия да отменя такъв незаконен акт. Той обвързва всички, включително и съда.²²

Проф. Живко Сталев обсъжда възможността за сравнително по-широки правомощия за съда да преценява законосъобразността на административните актове с изключение на актовете на Министерския съвет, като се ръководи от разпоредбата на чл. 56 от отменената Конституцията на България²³.

Проф. Кино Лазаров определя, че унищожяемостта на акта може да бъде проверявана от съда, когато тя е основание на иска и е поставена в самата основа на ищцовата претенция, или ищецът извежда от нея пряко своето право на иск, когато е основен елемент от основанието на иска. В противния случай ищецът не извежда пряко от административния акт правото си на иск, нито пък може да почерпи правопогасяващо възражение от нередовния акт, поради което е безразлично дали административният акт е редовен, или унищожяем²⁴.

Изрично е спомената хипотезата, че когато адресатите на един унищожяем акт не са го обжалвали и мълчаливо са се съгласили с

неговото действие, то той не подлежи на косвена преценка от правораздавателния орган и страните не могат да искат съдът да не се съобразява с него.

Изводът, който ни се предлага, е, че обсегът на косвената проверка на акта е обусловен от естеството на гражданско-правния спор.

Не така стои въпросът за наказателния процес, където унищожяемостта на административния акт е необходима да бъде съобразявана винаги с оглед въздигането на акта в елемент от съставите на подобен род престъпления²⁵.

Проф. Д. Хрусанов застъпва становището, че видът недействителност няма значение за косвения съдебен контрол. Зависи обаче дали унищожяемият акт е бил вече оспорван пред съда, или не.

При анализ на административната парадигма по отношение на недействителните административни актове, видният правист констатира използваната нееднозначна терминология. Когато в теорията се говори за невалидност, се има предвид нищожност, а при незаконосъобразност – унищожяемост.

Така той стига до извода, че на косвен правораздавателен надзор подлежат както нищожните, така и унищожяемите актове.

В този смисъл е тезата на проф. Иван Тодоров²⁶, че игнорирането на административните актове е допустимо спрямо всички непотвърдени от съд нищожни и материално незаконосъобразни административни актове.

В подкрепа на това становище са и мотивите към Тълкувателно решение №6/10.05.2006 г. по т.д. №6/2005 г. на ОСГК на ВКС, където се дава положителен отговор на така повдигнатия въпрос в доктрината. Нещо повече, според това решение на ОСГК на ВКС на такъв контрол подлежат и положителните съдебни решения, касаещи реституционното производство по ЗТСУ, ЗПИНМ, ЗБНМ, ЗДИ и ЗС, или тези решения, които заместват индивидуалния административен

²² **Стайнов, П.** Правораздавателен контрол на съдилищата в областта на администрацията, В: Общество и право, 2015, бр. 6, с. 128–129. Така и решения на ВС №№457-65-III г.о.; №32-62-IV г.о

²³ Цитати по П. Стайнов в сочената статия.

²⁴ **Лазаров, К.** Пак там, с. 50.

²⁵ **Лазаров, К.** Косвеният контрол на наказателния съд.

²⁶ **Тодоров, Ив.** Цит. ст.

акт, поради което косвеният съдебен контрол над тях е допустим, при положение че лицето, което прави възражение за незаконност – нищожност или материална незаконосъобразност пред гражданския съд, не е обвързано от силата на пресъдено нещо на решението на административния съд.

С Решение № 14/2014 г. по к. д. № 12/2014 г. Конституционният съд определя, че законодателят трябва да съобразява възможността за допускане на косвен съдебен контрол, като се отчита, че административният акт ще породи целените правни последици, но същевременно засегнатите лица ще разполагат с правото в друго съдебно производство да поискат да бъдат компенсирани за претърпените неблагоприятни последици, като се позовават на незаконосъобразността на акта във всичките му аспекти. В този дух е и Решение № 14/2021 г. по к. д. № 14/2020 г., където възможността за прилагането на института е коментирани и като зачитане на принципа на съразмерност, което прави ограничението на достъпа до правосъдие, при наличието на конституционно защитима приоритетна цел, конституционно търпимо.

С последващо Тълкувателно решение от 14.01.2013 г. по т. д. № 5/2011 г., на ОСГК на ВКС е приета обратната теза, че косвеният съдебен контрол не може да се упражни върху съдебни решения за отмяна на отчуждаването по чл. 4 от ЗВСВНОИ по ЗТСУ, ЗПИНМ, ЗБНМ, ЗДИ и ЗС. Като мотиви за това решение ВКС посочва новата уредба на АПК.

Васил Петров²⁷ прави критичен анализ на последното тълкувателно решение и набляга, че актът на административния съд по чл. 173, ал. 1 от АПК представлява индивидуален административен акт, защото отговаря на всички елементи от дефиницията за такъв по чл. 21, ал. 1 от АПК. Изрично се отбелязва, че издаването на акта от съд не може да игнорира качеството му, тъй като АПК окончателно скъсва със субективния критерий при

определянето на понятието индивидуален административен акт, като определящ остава само видът на волеизявлението, но не и органът, който го прави. В административния процес, подчертава юристът, при отменителните решения на административния съд по прекия контрол се включва единствено незаконосъобразността на отказа, представляващ административен акт и предмет на оспорването, но не и законосъобразността на издадения на негово място акт по реда на чл. 173, ал. 1 от АПК, поради което той приема, че доколкото съдебното решение има характер на индивидуален административен акт, то лицето, което не е участвало в производството по издаване на отменения акт, но на което това съдебно решение се противопоставя, има правото на възражение за незаконност в гражданския процес по реда на чл. 17 от ГПК²⁸.

Като се навлезе в детайли, не може да не се отбележи, че единственият път на защита на физическо или частноправно юридическо лице, което е придобило права върху имота от Държавата преди началото на производството по издаване на акта за възстановяване на земеделски земи или гори по реда на Закона за собствеността и ползване на земеделските земи и Закона за възстановяване на собствеността върху гори и земи от горски фонд, но не е участвало като страна в административната и съдебната му фази, е правото му да оспори инцидентно законосъобразността на издадения по-късно административен акт, с който се възстановява правото на собственост, с твърдение, че то не е обвързано от него. По този начин то може да осъществи своето право на справедлив съдебен процес по смисъла на чл. 6 от Конвенцията за защита правата на човека и основните свободи²⁹.

Доктрината е категорична, че при упражнен пряк съдебен контрол върху административните актове, косвеният надзор за нищожност е недопустим. Този въпрос не е будил съмнения от зората на административ-

²⁷ Петров, В. Тълкувателно решение от 14.01.2013 г. по т.д. № 5/2011 г., ОСГК на ВКС е косвеният съдебен контрол върху решението на административния съд по оспорване на индивидуален административен акт.

²⁸ По различно становище застъпва Орсов, Зл. В Критичен анализ на тълкувателно решение № 5/2011 г. на ГК на ВКС.

²⁹ Орсов, Зл. Критичен анализ на тълкувателно решение № 5 от 2011 г. на Гражданската колегия на Върховния касационен съд

ното право в България. Аргумент за това юристите намират и в нормата на чл. 177, ал. 3 от АПК.

И така първата хипотеза на текста на чл. 17, ал.2 от ГПК визира възможността страните в процеса да оспорят по реда на косвения юридически надзор валидността, или както бе посочено по-горе – нищожността на административния акт. Тук няма значение дали страните са били, или не участници в производството по издаване административния акт, стига в последния случай те да не са оспорили акта или не са били страни в производството по оспорването му пред съд, защото в такъв случай съдебното решение ги обвързва. В тези случаи не трябва да се забравя проверката, която следва да направи съдът с оглед допустимостта на това възражение, която е в пряка връзка с наличието на правен интерес у правещия възражението за незаконност, а той, както бе посочено, е свързан с обстоятелството, че преценка на законността на атакувания административен акт следва да е абсолютно необходим за правилното решаване на висещия пред съда процес, както и когато административният акт е основание на иска.

При тази отрицателна процесуална предпоставка следва да се разгледа и втората хипотеза на текста на чл. 17, ал. 2 ГПК, където се представя възможността на страните в процеса да оспорят по реда на косвения юридически надзор материалната незаконосъобразност на административния акт.

Тук страните в административното производство са обвързани с правните последици на административния акт, чиято законност има значение за правилното решаване на правния спор, тъй като те са имали правната възможност да го атакуват и обстоятелството, че не са сторили това, определя тяхното намерение да го признаят. Правната сигурност и предвидимост налага този извод.

Тук е поставен въпросът дали в този случай, при неизтекъл срок за атакуване на акта, съдът следва да отложи, или спре про-

изводството по делото до решаването му от административния съд.

Струва ми се за правилно съдът да отложи делото, тъй като спирането е обусловено от изчерпателно изброени хипотези, към които не може да приложим разглеждания случай.

Безспорно и с оглед спазване на чл. 6 от Конвенцията за защита правата на човека и основните свободи, правото на възражение за незаконност следва да бъде признато и разгледано при сочените ограничения на лицата, които не са били страни в административното производство.

Прилагането на косвения правораздавателен надзор определя свои обективни и субективни предели.

Принципът *ne bis in idem*³⁰ налага непререшимост на вече разрешен спор между същите страни, на същото основание и за същото искане.

Проф. Живко Сталев твърди, че със сила на пресъдено нещо се ползва не само диспозитивът на решението, но и т.нар. главни или носещи мотиви на решението, на което то се крепи, така че без тях рухва.

Институтът на косвения правораздавателен надзор дава възможност да се преразгледа законосъобразността на административните актове, от които зависи изходът на един спор и се постанови решение, съобразено със Закона и правните принципи.

Възникването и съществуването му е свързано с правото на всяко лице на справедлив съдебен процес и защита на неговите субективни права.

Правните дискусии по темата са поглед върху състоянието на правната парадигма по въпроса и ако до днес няма категорично разрешение по темата, то споделените становища са ориентир за по-задълбочени изследвания.

БИБЛИОГРАФИЯ // REFERENCES

Лазаров, К. Косвен контрол за законосъобразност на административните актове, упражня-

³⁰ Повече за този принцип в наказателния процес Виж: **Чакърва-Димитрова, Из.** Принципът „*non bis in idem*“ в административнонаказателното право на Република България. Велико Търново. Фабер, 2020.

ван в гражданския процес (допустимост и обсег). – Правна мисъл, 1971, № 1;

Лазаров, К. Косвеният контрол на наказателния съд за законосъобразност на административните актове, http://www.sadebnopravo.bg/biblioteka/2020/11/29/-?fbclid=IwAR3wZIx3_UViemGDgEPI4iKaJjE0dOnlT8gQzg-fOjbt2SFgxBuGv7UJAnc;

Лазаров, К. Правораздавателен контрол в областта на администрацията, В: Административно правосъдие, 2009, № 2.

Ламбева, М. Принципът на правовата държава през призмата на Закона за обществените поръчки, Юбилейна международна научна конференция „Приложение на конституционните принципи в публичното и частното право“ 25 години Юридически факултет на ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“ и 25 години от приемане на Конституцията на Р България 06–07 октомври 2016 г.;

Орсов, Зл. Критичен анализ на тълкувателно решение № 5 от 2011 г. на Гражданската колегия на Върховния касационен съд.

Петров, В. Тълкувателно решение от 14.01.2013 г. по т.д. №5/2011 г., ОСГК на ВКС е косвеният съдебен контрол върху решението на административния съд по оспорване на индивидуален административен акт.

Сивков, Цв. Административно право и административен процес. Плевен: Издателски център МУ – Плевен, 2013;

Славова, М., В. Петров. Нормативните административни актове по АПК, В: Административно правосъдие, 2012, бр. 2;

Стайнов, П. Правораздавателен контрол на съдилищата в областта на администрацията, В: Общество и право, 2015, бр. 5 и бр. 6;

Сталев, Ж. Съдебен контрол върху подзаконовите административни актове, Държава и право, 1988, бр.8-9.

Тодоров, Ив. Инцидентен контрол за законосъобразност на административните актове в гражданския и административния процес, <https://news.lex.bg/%D0%B8%D0%BD%D1%86%D0%B8%D0%B4%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B5%D0%BD-%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%82%D1%80%D0%BE%D0%BB-%D0%B7%D0%B0-%D0%B7%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%8A%D0%BE%D0%B1%D1%80%D0%B0%D0%B7/>

Хрусанов, Д. Косвеният правораздавателен надзор върху административните актове, В: Общество и право, 2013, бр. 3.